

از هریوه تا هرات

نصیر یاور

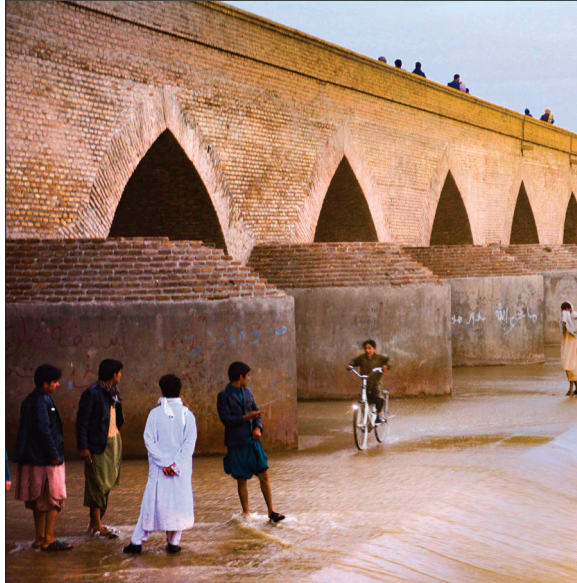
اقلیم گوارا و اراضی حاصلخیز در حوضه دریای هریود این جلگه را سرسبز و زیبا ساخته و مردمان فرهنگ دوست آن بر آبادانی این ولایت کوشیده‌اند. توصیف هرات در منابع تاریخی متعدد بیان شده است، قدیمی‌ترین منبع کتاب اوستاست که از هرات به نام «هریوه» به عنوان یکی از ۱۵ سرزمین مقدس نام برده شده است و همچنین در کتیبه هخامنشی بیستون هرات به نام «هرایوا» سرزمین تحت سلطه هخامنشی در قرن سوم پیش از میلاد نوشته شده است. اسکندر مقدونی در سال ۳۳۰ پیش از میلاد به هرات یا «آرتاکوانا» در آن زمان لشکرکشی کرد و قلعه و نخستین اسکندریه خود را به نام «اسکندریه آریا» ساخت. پس از آن، هرات جزو قلمرو امپراتوری‌های پارت‌ها، کوشانیان و ساسانیان قرار گرفت تا اینکه در سال ۶۵۲ میلادی به عنوان یکی از شهرهای مهم خراسان جزو فتوحات لشکر اسلام قرار می‌گیرد.

در قرن نهم میلادی «طاهر فوشنجی» از ناحیه «پوشنگ» یا «فوشنج» هرات، حکومت خویش را بنیان نهاد و خاندانش به مدت نیم قرن بر این منطقه حکومت کردند. پس از آن در اواخر قرن نهم تا اواخر قرن دوازدهم میلادی به ترتیب حاکمان «صفاریان»، «سامانیان»، «غزنویان» و «سلجوقیان» بر هرات تسلط یافتند. با شروع قرن سیزدهم میلادی حکومت «غوریان» که مرکزشان ولایت «غور» امروزی در همسایگی هرات بود، بر هرات تسلط یافتند و سلطان «غیاث‌الدین غوری» مسجد جامع بزرگ هرات را بنا نهاد. پس از حکومت دوره غوریان هرات به دست «سلطان محمد خوارزمشاه» افتاد تا اینکه در سال ۱۲۲۱ میلادی هرات به تصرف لشکرریان «چنگیزخان مغول» درآمد و شهر هرات با خاک یکسان و شاهد روزگار سخت و سیاه شد؛ تا اینکه «آل کرت» بر هرات تسلط یافته و در آغاز با ایلخانان سازش نمودند و در نهایت دولت خویش را مستحکم و به مدت ۱۴۰ سال حکومت کردند.

ملوک کرت توانستند شهر را دوباره آباد کرده و به آن رونق بخشیدند. ارگ هرات که به نام «قلعه اختیارالدین» یکی از امیران حکومت آل کرت است، در این دوره بازسازی شد اما بار دیگر با لشکرکشی تیمور گورکانی در اواخر قرن چهاردهم میلادی، شهر هرات خراب گردید. شاهرخ میرزا پسر ارشد تیمور حاکم هرات شد و پس از فوت پدر و جانشینی، مرکز امپراتوری تیموری را از سمرقند به هرات انتقال داد و هرات به عنوان مرکز امپراتوری تیموری برای بیشتر از ۱۰۰ سال محل حکمرانی تیموریان بود.

با مرگ «سلطان حسین بایقرا» و سقوط حکومت تیموری، هرات در معرض لشکرکشی‌های ازبکان شییبانی قرار گرفت و بعدها به تصرف صفویان درآمد. پس از سقوط حکومت صفویان، هرات به دست «نادر افشار» افتاد و بعد از مرگ نادر، «احمد شاه ابدالی» بر هرات مسلط شد. پس از آن، قاجاریه به سودای تصرف هرات به این شهر لشکرکشی و شهر را محاصره کردند. با مداخلات بریتانیا که در آن زمان به سبب مقابله با روسیه تزاری در افغانستان نفوذ داشت، در عهدنامه‌ای که در سال ۱۸۵۷ میلادی در پاریس بین نماینده ایران و سفیر بریتانیا امضا شد، قاجاریه سپاهیان خود را از هرات فراخواند و در عوض نیروهای بریتانیا نیز از بنادر و جزیره‌های جنوب ایران عقب‌نشینی کردند. به این ترتیب این ولایت رسماً به قلمرو کنونی افغانستان پیوست و امروزه با مرکزیت شهر هرات، یکی از ۳۴ ولایت افغانستان را تشکیل می‌دهد.

تادیه چهارم قرن بیستم کل شهر قدیم هرات بافت قدیمی خود را حفظ کرده بود. در اواخر قرن بیستم و با شروع جنگ‌ها، شهر قدیم هرات بارها مورد حملات سلاح‌های سنگین و بمباران هوایی قرار گرفت و تخریب‌های زیادی در آن به وجود آمد. بخشی از آن تخریب‌ها در سال‌های اخیر مرمت شده است.

پل تاریخی مالان؛ گذرگاهی که بر روی هریود بنا شده است
گوشه‌ای از ایوان بنای تاریخی مزار خواجه عبدالله انصاری مشهور به پیر هرات

مرمت بناهای زیارتگاه خواجه عبدالله انصاری، خانه زرنگار، نمکدان، مسجد علیشیر نوایی و خانقاه شیخ عمویه در قریه گازرگاه، قلعه اختیارالدین، مسجد جامع بزرگ هرات و تیمچه ارباب‌زاده در شهر قدیم هرات و همچنین مرمت گنبد مقبره گوهرشاد بیگم و مناره به جا مانده مدرسه آن، مدرسه سلطان حسین بایقرا و بازسازی مقبره امیر علیشیر نوایی در مجموعه مصلی هرات اشاره کرد.

در طی این سال‌ها توانستم تجربیات خوبی را در عرصه حفاظت و مرمت بناهای تاریخی و همچنین فنون به کار رفته در معماری اسلامی و سنتی بدست بیاورم از طرف دیگر مطالعه وقایع تاریخی و زندگی‌نامه‌های شاهان و مشاهیر فوق‌الذکر در روند مستندسازی بناهای تاریخی سبب ایجاد علاقه به مطالعه مطالب تاریخی و عرفانی و همچنین تحقیق در زمینه تاریخ هنر به ویژه معماری گردید. خوشحالم که فرصت تحصیل در مقطع فوق لیسانس در رشته حفاظت و مرمت را در کشور ترکیه بدست آوردم و امیدوارم با ادامه تحصیل در مقطع دکترا بر دانش خودم در این رشته بیفزایم و روزی فرصت اشتراک تجربیات و دانش خود را با دیگران به خصوص هموطنانم بدست بیاورم.

• هرات؛ ثروت فرهنگی

با مطالعه تاریخ هرات و حوادث اتفاق افتاده و مشاهده رد پای آن‌ها در میراث‌های فرهنگی به ویژه بناهای تاریخی می‌توان شناخت عمیق‌تر از این خطه باستانی بدست آورد و روند توسعه، شکوفایی و غنای فرهنگی آن را در طول تاریخ بهتر درک کرد. به نظر من برای حفاظت و پاسداشت از این همه ثروت فرهنگی و ملی نام‌گذاری یک روز خاص به نام هرات کافی نبوده بلکه همت تمام هموطنان به ویژه ساکنان هرات و همچنین توجه جدی مسئولان امر و فرهنگ‌دوستان را می‌طلبد. هرات همچنین به عنوان نقطه وصل کشورهای همسایه و منطقه که دارای مشترکات فرهنگی هستند نیز به شمار می‌رود؛ همکاری این کشورها در کنار سایر نهادهای فعال در عرصه حفاظت میراث فرهنگی افغانستان در روند حفاظت آثار تاریخی هرات مؤثر است.

به امید روزی که در کشور عزیزم افغانستان صلح پایدار برقرار شده و دوباره فرصت آبادانی و شکوفایی آن مهیا شود و در کنار آن میراث فرهنگی بی‌نظیر آن نیز حفظ شده و به نسل آینده منقل شود و همچنین هرات و شهر تاریخی دیگر آن از جمله غزنی، بلخ، کابل، قندهار و سایر مناطق تاریخی رونق گذشته خود را بدست بیاورند.

به عنوان یک عضو
کوچک فعال در عرصه
حفاظت و مرمت
بناهای تاریخی در
طول ۱۵ سال گذشته
فرصت همکاری با
نهادهای فعال در این
عرصه را بدست آورده
و در بیشتر فعالیت‌های
مرمتی سهیم بودم

